

**VIOREL CIUBOTĂ
LIVIA ARDELEAN, ION M. BOTOŞ**

**APŞA DE JOS.
GHID CULTURAL – ISTORIC**

**НИЖНЯ АПША.
ДОВІДНИК З ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ**

**APŞA DE JOS.
A CULTURAL - HISTORICAL GUIDE**

FOTOGRAFIIL: Echipa de proiect

Traducere: Nadia Corsuc (ucr.); Ancuța Hozan(engl.)

DTP: Cristina Busuioc

FOTO coperta 1: Biserica de lemn din Apșa de Jos

FOTO coperta 4: Colaj de imagini din localitate

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

CIUBOTĂ, VIOREL

Apșa de Jos : ghid cultural-istoric / Viorel Ciubotă, Livia Ardelean, Ion M. Botoș. - Satu Mare : Editura Muzeului Sătmărean, 2015

ISBN 978-973-1843-83-4

I. Ardelean, LiviaII. Botoș, Ion M

908(477 Apșa De Jos)

008(477 Apșa De Jos)

**VIOREL CIUBOTĂ
LIVIA ARDELEAN, ION M. BOTOŞ**

**APŞA DE JOS.
GHID CULTURAL – ISTORIC**

**НИЖНЯ АПША.
ДОВІДНИК З ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ**

**APŞA DE JOS.
A CULTURAL - HISTORICAL GUIDE**

*Editura Muzeului Sătmărean
2015*

Apşa de Jos, cea mai mare localitate românească din Transcarpatia - Ucraina .

Una dintre cele mai mari localități românești a Maramureșului de altă dată este fără îndoială Apşa de Jos, așezată pe malul drept al Tisei, de-a lungul râului Apșița.

Urmele de viață omenească datează încă din epoca paleolitică (circa 50.000 de ani î. Ch.). Celebri este tezaurul de bronz datând de la sfârșitul mileniului II, format din 35 de obiecte care se află astăzi la Muzeul Regional din Ujgorod, descoperit

pe dealul Beșicura Mică în anul 1926. Urme ale unei cetăți din epoca dacică s-au descoperit și pe dealul Beșicura Mare, unde circulă legenda că ar fi ascunsă o comoară. De-a lungul vremii dealul a fost brăzdat cu sănțuri de căutătorii de comori!

În Evul Mediu localitatea a fost atestată sub diferite denumiri: *Alsowapsa, Alsoabsa* (1387, 1390), *Apşa mediocris, Apşa superior, Apşa inferior, et tercia Apsa* (1407), *Alsoapsa, Kozepsewapsa, Absa* (1492), iar în epoca mai nouă sub denumirea de *Nižni Apša, Dibrova*. Localitatea a fost de-a lungul Evului Mediu predominant nobiliară.

Panoramă a localității Apşa de Jos

1387 noiembrie 25 - Apşa de Jos este menționată documentar într-un act de donație al regelui Sigismund de Luxemburg, care dăruiește moșiile Iza și Apşa de Jos lui Ioan Românul, fiul lui Dragomir și nepotul de soră a lui Balc și Drag.

Apşa de Jos (1773) în prima măsurătoare topografică

1406 decembrie 7 - regele Sigismund de Luxemburg a donat nobililor români Ioan, fiul lui Vlad, Vanna, fiul lui Vancia și Vania, fiul lui Slav moșiile Apşa de Sus (Verhnie Vodyane), Apşa de Mijloc și a treia parte a moșiei Apşa de Jos care a fost din vechime în stăpânirea lor pașnică.

1428 - preotul Vlahta din Apşa, nepot al lui Solovăstru Vodă din Sarasău.

1450 - apar noi nobili în localitate: Dan, Pop Costa, Todor fiul lui Mihai Zlaph.

1456 - s-a făcut hotărnicirea moșiilor Apşa de Mijloc și de Jos la cererea nobililor Ioan Hozyw, a lui Pop Costa și Dănilă din Apşa de Mijloc, a lui Blasiu, Jacob și Iwga din Apşa de Jos și la porunca regelui

Ladislau al V-lea. Granițele dintre cele două localități începeau de la muntele Cremenița unde se mai vedea ruinele unei cetăți din piatră. Sunt amintiți și munții *Also Apsa Havassa*.

1459 - Ioan Hozyu din Apşa este jude al nobililor.

1460-1461 - Toma de Apşa este jude al nobililor.

1520 - sunt amintiți nobilii din Apşa de Jos: Blasiu Borka Mihai de leud (loody), Teodor Nyak, Gheorghe Hazin și fiul acestuia Gheorghe, Mihai de Apşa de Jos și fiul său Ioan, Toma și Ioan Sandor.

1526 - preotul Dominicus Pop din Apşa de Jos.

1542 - consemnați nobilii de o sesie: Ioan Thywadar, Nicolae Pop, văduva lui Matei Wlasyn, Dumitru Poztolan, Grigore Hozzw, Havrila de leud, Gyody (loody), Ioan de Ilholcz, Andrei Cosma.

Apşa de Jos (1860) în cea de-a doua măsurătoare topografică.

1543 - pomenit popa Mikola care era nobil cu moșie.

1554 - localitatea a fost bântuită de ciumă care a decimat mai multe familii de iobagi.

1634-1637- consemnat popa Ioan.

Apșa de Jos (1873) în cea de-a treia măsurătoare topografică.

1664 - sunt amintiți în localitate un număr de 77 de nobili: Cotârlă, Buga, Borca, Hoszu, Bențe, Alb, Borza, Pop, Buzulaș, Ivanet, Filip, Fede, Kovaci, Birtoc, Turda, Vida, Condra, Mihali, Lazăr, Mușa, Hrinte, Mihalca, Ciniț, Buga, Pop Petraș, preot, Pop Gheorghe, preot, Delitca Petraș, diacon. Sunt consemnate 3 mori și 9 iobagi: Bodnar, Luțilă, Dumnici, Lucaci, Hasici, Coteț, Rubasz.

Începutul veacului XVIII pomeniți pe un Minei slavon manuscris din Apșa de Jos arhiepiscopul Dosoftei și Sirafim episcopul pravoslavnic al Maramureșului.

1698 aprilie 17- este amintit printre participanții la soborul mare al episcopului Iosif Stoica și popa Stefan din Apșa de Jos.

Apșa de Jos în harta Ungariei din sec. XIX (1869-1887)

Sfârșitul sec. XVII amintiți 4 preoți în sat, nobili: popa Stefan, popa Pătraș, popa Chirilă.

1715 - pomenit în Apșa de Jos popa Ilie.

1720 - în Apșa de Jos sunt înregistrați 21 de nobili și 9 iobagi.

1740 - în Maramureș a bântuit iarăși ciuma, în Apșa de Jos ciuma fiind adusă de un localnic care a trăit o perioadă la Satu Mare. Au murit mai mulți oameni iar foarte mulți s-au refugiat.

1750 - amintit transportul sării cu plutele sau bărcile pe Tisa și implicarea locuitorilor din Apșa de Jos în acest proces.

1751- consemnați preoții Gabriel Simon, Mihail Kantor, Ioan Roman și 4 diaconi: Petru loody, Ilie Lazăr, Gheorghe Marina, Lazăr Ianoș. Existau 267

locuitori apti de împărtășire și 63 de noi veniți.

Biserica era din lemn cu acoperiș de șindrilă, frumoasă, și în stare bună, pictată și binecuvântată de episcopul ortodox al Maramureșului Iosif Stoica (1690-1711).

1762 august 23 - în parohia Apșa de Jos era preot Ștefan Karaszkevics caracterizat ca „bețiv, certareț și dansator”.

1765 - pomenit preotul Vasile Cionca.

1766-1769 - pomenit preotul Vasile Şelever.

1767 - generalul austriac Caraccioli consemnează existența în Apșa de Jos a 200 de

Mihai Marina (1907-1980)- ziarist, istoric, diplomat, fiu al satului

case, 726 locuitori, din care 225 bărbați, 230 femei, 126 băieți și 145 fete. Locuitorii erau români, aveau 1 preot și 3 diaconi și un cântăreț de strană. Mai erau trei evrei care arendaseră trei crâșme unde vindeau vin și țuică.

1770 -1774 - conscripțiile urbariale menționează existența în Apșa de Jos a 28 de nobili personaliști și 47 nobili taxaliști sau expensaliști: Mihalyko, Buga, Borka, Philip, Vlad, Vida, Popilian, Moiș, Erdő, etc.

1788 - în localitate existau 26 de capi de familie

Ileana Marina, soția diaconului Mihail Marina, mama fraților Victor, Alexandru, Maria și Mihai Marina

Mihai Pop, 1907 -2000, Academician, fiu al satului

iobagi.

1792 - localitatea avea 796 suflete iar preot era Pantelimon Volosan.

1797 - existau în localitate 5 nobili cu posesie, 80 de nobili cu 1 sesie, 15 nobili fără avere, 2 preoți.

1799 - parohia Apșa de Jos avea 1073 suflete. Preoții erau Pantelimon Volosan, de 44 ani, preot de 15 ani, era căsătorit cu 7 copii și Petru Opriș, de 36 de ani, preot de 9 ani căsătorit cu 2 copii.

1799 iulie 10 - Pe un Liturghier tipărit la Sibiu în 1798 apare paroh în Apșa de Jos Pantelimon

Biserica Ortodoxă din Apșa de Jos

Cremnița, unde se amintește de existența unei cetăți în veacul al XV-lea

Volosan.

1799 iulie 10 - într-un document al episcopiei de la Mukacevo apar parohi în Apșa de Jos, Pantelimon Volosan, de 44 ani, preot de 15 ani, căsătorit cu 7 copii și Petru Opriș de 36 de ani, preot de 9 ani, căsătorit cu 2 copii.

Sfârșitul secolului XVIII începutul veacului al XIX-lea localitatea avea 302 case, 1226 greco-catolici, 10 romano-catolici, 81 evrei. Limba vorbită

Biserica veche de lemn greco-catolică

era cea română.

1806 - preoți în Apșa de Jos Pantelimon Volosan în parohia de jos (786 de suflete) și Opriș

Petru în parohia de sus (646 suflete).

1814 - în primul Șematism al episcopiei de Mukacevo localitatea Apșa de Jos este menționată cu două parohii: Suseni cu 733 credincioși, fără preot și Joseni cu 755 de credincioși, preot Paul Ivasko.

1816 - parohia de Sus din Apșa de Jos avea 738 credincioși, iar parohia de Jos avea 796 suflete

Biserica veche de lemn și clopotniță

(administrator Paul Ivasko).

1833 - parohia de Jos înființată în 1776 avea 880 de credincioși iar Parohia de Sus avea 941 suflete (preot Grigore Mihalyi).

1839 - parohia de Sus avea 989 credincioși (preot Grigore Mihalyi). Parohia de Jos avea 909

suflete (nu avea preot).

1850 - parohia de Jos avea 876 credincioși-preot Vasile Papp. Parohia de Sus avea 1133 credincioși-preot Grigore Mihaly.

1851 - localitatea este descrisă în „Dicționarul geografic al Ungariei” a lui Fényes Elek ca sat româno-rusin (o confundă cu Apșa de Sus), aşezat la o oră distanță de Sighet, având două parohii și 1654 greco-catolici, 11 romano catolici, 57 evrei.

1854-1860 - preot în localitate a fost Mihail

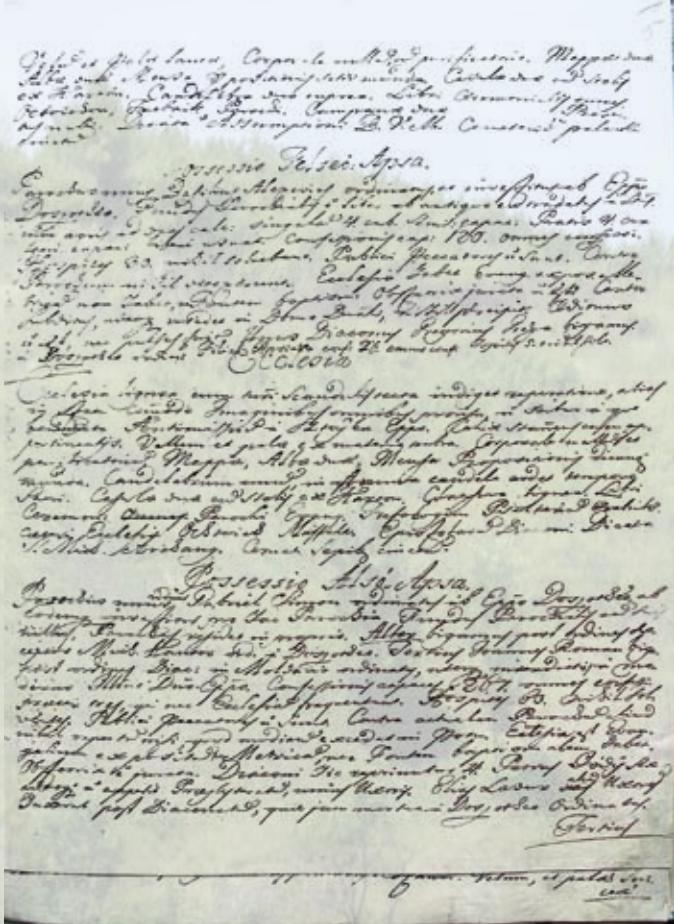
Constituția nobiliară din Apșa de Jos în 1699

Pavel.

1864 - într-un chestionar trimis academicianului Pesty Frigyes de către conducerea localității sunt amintite principalele toponimice din hotar precum și semnificațiile lor: Boțcou (fâneață și teren defrișat din păduri seculare) vine de la pârâul Boțcău care se varsă în Apșița; Valea Sladi (fâneață și teren agricol) vine de la pârâul cu același nume care se varsă în Boțcou; Bouțul Mare și Mic (fâneață și teren cultivat cu sapa) la două ore de comună în mijlocul unei păduri mari. Sunt și case construite de oamenii săraci în urmă cu 15 ani. Tot aici se află Dealu între văi, un munte mare cu păduri seculare; Chechiș Mare și Mic (fâneață și teren arabil), numele vine de la pârâul Chechiș care taie în două câmpul; Valea Malului (fâneață și teren cultivabil cu sapa), numele îi vine de la culoarea albă și albăstruie a pământului; Râturi (fâneață și arabil), de natură mlăștinoasă; Dumbrava (fâneață, arabil și pășune). De aici izvorește Valea Câmpușoarelor care în 1390 avea numirea de Valea Gâștelor (Ludpatak); Beșicura, un deal înalt care în 1390 se numea dealul Hodea; Măgura, un munte înalt care în 1390 se numea Dealul Nemeș; Secel, fâneață și teren arabil; Dealul Ursului, un lanț de munți înalți, acoperiți de pădure seculară în care trăiesc urși și porci mistreți; Chirva și Măgura, munți acoperiți cu pădure virgină; Ticera, pădure de stejar; Muntele Apețca, pășune de vite și oi pe timpul verii.

De aici izvorește râul Apșița.

1867 - 2 biserici de lemn (Sfântul Nicolae și

Pagini din vizitația canonica din anul 1751

Sfântul Vasile) și 2 parohii: de sus (Suseni) cu 1128 de locuitori-paroh George Huban, parohia de jos cu 1337 credincioși-paroh Mihai Marina (Joseni).

1877 - preoți în Apșa de Jos erau Mihai Marina (Joseni) și Gheorghe Huban (Suseni).

1898 - în parohia de jos unde era o biserică de

lemn din anul 1776 având 1635 de greco-catolici, 2 calvini și 410 evrei, administrator parohial era Vasile Ivașco. În parohia de sus (Suseni) era biserică de lemn datând din anul 1561 cu 1806 greco-catolici, 6 calvini și 200 evrei, preot Emil Huban.

1913 - cu ocazia vizitației canonice din anul 1913 episcopul Vasile Hossu găsește în Apșa de jos 6000 de suflete și circa 1200 de case din care 300 sunt așezate pe dealuri: „sunt oameni foarte frumoși, iar fetele sunt adevărate frumuseți. Îmbrăcăminte la îndată... Feciorii au, ca și la Apșa de Mijloc, părări de păr, cu marginea cam de un lat de palmă. Poartă pieptare roșii”.

Episcopul găsește următoarele cărți la parohii: Parohia de Sus: Antologhion, Râmnic, 1737; Apostol, Blaj, 1802: Catavasier, Blaj, 1776, Evanghelie, Blaj, 1817; Liturghii, Sibiu, 1805, Strastnic, Blaj, 1817, Triodion, Blaj, 1800;

Parohia de Jos: Apostol, Blaj, 1802, Evanghelie, Blaj, 1776, Minei românesc manuscris, Minei slavon manuscris; Minologhion, Blaj, 1792; Penticostarion, Blaj, 1768.

Comuna avea o suprafață de 35710 iugăre din care doar 9000 de iugăre erau ale românilor, 1000 erau ale evreilor. Ocupațiile principale erau cultivarea pământului și mai ales creșterea animalelor, în localitate fiind 2000 de bovine și 1500 de cai!

„Poporul e bun, sărguincios și ce e mai însemnat, nu e băutor”.

1914 - localitatea avea 2 biserici (Sfântul

Vasile construită în 1776 și Sfântul Nicolae edificată în 1561). Parohia de Jos avea 1840 suflete greco-catolice, 6 romano-catolici, 1 reformat și 415 evrei. Preot era Vasile Ivașco. Parohia de Sus avea 2452 greco-catolici și 312 evrei preot era Ștefan Papp.

1918 1 decembrie - la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia a participat ca delegat Ilie Filip din Apșa de Jos.

1920 august 17 - preotul Ștefan Papp, din parohia de Sus din localitate cere episcopului Hossu parohia vacanță din Sat Sugatag și Hărnicesti, pe motiv că parohia lui era în Cehoslovacia și de două luni bune era „sub stăpânire străină”.

1929 - localitatea avea 5947 locuitori din care 2976 bărbați și 3071 femei (1300 de evrei) Existau trei școli: românească, cehească și rusină. Primar în localitate era Ilie Filip.

1930 – în Șematismul Gherlei apare protopopiatul Apșa din Cehoslovacia aparținând

Muzeul privat al românilor din Transcarpatia

de episcopia din România cu 6 parohii. Apșa de Jos avea 2 parohii: Suseni cu 1363 credincioși avându-l

Deschiderea Muzeului românilor din Transcarpatia

ca preot pe Ștefan Pop care era și protopopul districtului și Joseni cu 3746 de credincioși, preot Nicolae Pop.

1932 septembrie 21 - jandarmii cehoslovaci trag împotriva populației pașnice (omoară un om) care protesta împotriva abuzurilor administrației locale. 88 de persoane au fost trimise în judecată și condamnate în total la 23 ani și 5 luni închisoare și o amendă de 13.050 coroane.

1933 - Primarul Ilies Filip este omorât mișelește lângă localitatea Teacevo.

1938 - Apșa de Jos avea 7000 de suflete din care 6000 români, restul evrei și rusini. Existau 2000 de case.

1939 martie - Ungaria ocupă Transcarpatia, inclusiv localitatea Apșa de Jos.

1941-1944 - 87 de români din Apşa au fost mobilizați în armata maghiară și trimiși pe frontul rusesc, 140 de români din localitate au fost închiși în lagăre și închisori.

1944 mai 23 - a început deportarea celor peste 1000 de evrei care trăiau în Apşa de Jos.

1944 octombrie 19 - armata sovietică a intrat în Apşa de Jos. 12 români au fost înrolați în armata sovietică.

1944 octombrie 23 - „ales” în localitate un Comitet popular în frunte cu M.V. Filip.

1945 iunie 29 - Transcarpatia a fost alipită Uniunii Sovietice.

1946 iunie 25 - denumirea de Apşa de Jos este schimbată în Dibrova.

1947 iulie - apare prima întovărășire la Apşa

de Jos.

1947 august - Românii din Apşa de Jos se ridică împotriva calhozului care tocmai se înființase.

1949 - a fost terminată colectivizarea, formându-se două colhozuri.

21 de bărbați au fost arestați și condamnați la 427 ani de închisoare.

Se constituie detașamente înarmate ale populației care luptă în munți împotriva sistemului sovietic, cel mai renumit era detașamentul lui Tologa, un locuitor sărac din Apşa de Jos, care a fost trădat și omorât.

1953 - deschisă prima școală medie cu predare în limba română.

1981 - în Apşa de Jos erau 4985 de oameni apți de muncă. Peste 1860 erau nevoiți să plece în alte părți pentru munci sezoniere și astfel să-și câștige

În ospeție la românii din Apşa de Jos (de la stânga la dreapta: dr. Daniela Bălu, dr. I.Botoș, Tiberiu Morar, poetul Vasile Tărâțeanu, în mijlocul unui grup coral din Cernăuți)

pâinea. Vinița, Rostov, Krasnodar, Moscova, Siberia devin denumiri des întâlnite în limbajul locuitorilor din Apșa de Jos.

Sumele câștigate cu multă trudă oamenii le investeau ca să-și îmbunătățească condițiile de trai, în primul rând în case arătoase.

1989 octombrie 22 - în incinta Casei de Cultură din Apșa de Jos ia ființă Asociația social culturală a românilor din Transcarpatia George Coșbuc în frunte cu poetul Ion Mihalca.

1990 ianuarie 24 - încep demersurile de construire a noii biserici ortodoxe.

1993 - s-a hotărât readoptarea denumirii românești a localității.

2001 - Apșa de Jos avea 8539 de locuitori și 2300 de gospodării.

2001 aprilie 6 - este înregistrată Uniunea Regională din Transcarpatia „Dacia”, în frunte cu Ion M. Botoș, care editează și un ziar „Apșa”.

Astăzi Apșa de Jos este o localitate vie în care românii, majoritatea populației (98%) reprezintă motorul principal al progresului și dezvoltării.

Localitatea are școală medie (40% din clase sunt cu predare în limba română iar 60 % sunt

clase cu predare în limbile ucraineană și rusă), 3 școli primare, un spital cu 35 de paturi și 12 medici, un spital de fizioterapie cu 60 paturi și 6 medici, un sanatoriu „Mineral” cu 110 paturi, 4 farmacii, o policlinică particulară.

Mai există un muzeu particular, Muzeul de istorie al românilor din Transcarpatia, care conservă și expune obiecte legate de trecutul românesc al zonei, 3 asociații culturale cu statut regional, două cu statut raional. Există trei culte principale: ortodox cu 2 biserici, greco-catolic cu 1 biserică, iehovist cu 8 case de rugăciuni și o biserică baptistă.

Și astăzi oamenii locului muncesc în mai toată Europa, începând din Siberia până la Londra. Ca o caracteristică a vieții economice dinamice menționăm că pe teritoriul comunei acționează peste 20 de firme și 210 oameni de afaceri, circa 40 de magazine private, 10 de firme particulare etc.

Cu banii câștigați oameni își construiesc case impunătoare care reprezintă mândria comunității locale, dar și statutul social al proprietarilor. Localitatea are astăzi 9580 de locuitori în majoritate covârșitoare români (98%).

Case noi din localitate

Policlinica din localitate

Simpozion internațional la Apșa de Jos (27-28 septembrie 2014)

Dealul Cremnița, locul unde în evul mediu exista o cetate de piatră

Satul meu, Apsa de Jos

(1)

Pe plăzieri de miorițe,
Pe un râu mândru, Apșita
Te înținde - al nostru sat
Mare, palnic și bogat.
În acesta sat frumos
Igorele-i mai luminos,
Princa este mai gustoasă
Ca suntem la noi acasă.
Sase secole trăiesc
În mormă intinsește,
Din strămoși suntem români
Pe acest pământ stăpâni.
Lunga-n liniste Apșita,
Pască-n vale mioriță,
Limba noastră românească
Toti apnenii s-o sorbescă.
Mi doresc săte, ani mulți,
Grăbescă printre munci
Ca o perlă-ntr-o brătară
Ce pe lume preț nu are.
Iei ca păinea de pe masă,
Oarbată să-ti intre-n case -
Ca un soare cald și blond,
Bun ca și acest pământ.

Maramureșul istoric, sau cel Voivodat, a fost din totdeauna situat pe cursul superior al Tisei, el fiind înconjurat de dealuri și munci. Acest cadru natural a adus la o conservare spectaculoasă a populației acestui fizic binecurăntat de Dumnezeu. După spusele mai multor cercetători ai trecutului comunelor românești din Maramureșul istoric, un loc aparte l-a avut comuna Apsa de Jos. Aceasta localitate este cea mai mare dintre toate

comunile românești din regiunea noastră, având ⁽²⁾ en prezent 8.508 locuitori. ⁽²⁾

Acum și în vecime comuna este așezată pe cursul inferior al Apșitei la confluență cu Băsăcul. De aici proince și denumirea satului - Apsa de Jos. Existenta în această localitate a cnejilor locali este atestată în mai multe diplome datând din 1360, din timpuri străoșobi, când toate văile Maramureșului de Nord erau populate de români. Data existenței acestor localități, atestată în documente, nici pe departe nu înseamnă că Apsa de Jos n-a existat și mai înainte. Vecimea acestei comune se pierde în negura multor sute de ani de pînă la Hrisib.

De-a lungul secolelor Apsa de Jos s-a extins ca proporție, devenind o localitate foarte mare, care și-a întins hotările spre Nord, Est și Vest. Limita sudică întotdeauna a fost râul Tisa. La nord în deurs de sute de ani localitatea s-a marginit cu Călinița, Grămătura, Valea Crădei, Bouful Mare și Bouful Mic, Lărbunești, Băscăul și Băscăuțul au fost mozi străvăcuți ale apnenilor de Jos. La răsărit domeniile satului au rămas practic nerăbămate. Satului i-au aparținut mai mulți munci, unde apnenii și păstoreau turmele de mici de oi, vacile și bisoli. Căci apnenii de Jos erau cunoscuți departe de hotările comunei. Apnenii de Jos le-au aparținut și moziile din Găcel, Peptera, Podisor, Toteș, Valea Popilor și chiar cea a Perelui de astăzi.

Din aceasta localitate provine și unul dintre cei mai mari folcloristi români - Mihai Pop; din lomile, publicistul și jurnalistul Mihai Marina; apoi fostul subprefect al întregului Maramureș - Vasile Mihăilescu. Zeci de tineri și tinere de la noi au absolvit Preparandia de la Sighetul Marmăta, alte instituții și școli de la Cluj, Baia Mare, București.

(2) Acum, la inceputul mileniului II, Apa de Jos este o comună și mai frumoasă, asemănându-se mai mult cu un orașel al vîlăilor, oamenii rămânând tot așa de harnici și iubitori de neam și moșie. Actual în comună activează trei societăți social-culturale: Asociația „George Coșbuc”, „Ioan Nihaly de Apa” și „Dacia”. Festul de modeste, ele, în măsura posibilităților, luptă pentru păstrarea moștenirii spirituale, atât de frumos derulată de strămoșii noștri; luptă pentru conservarea tradițiilor și obiceiurilor care, de fapt, ne caracterizează ca etnie strătochee.

Un rug arător ce ne luminează sufletele noastre este biserică cea nouă, construită puțin mai jos de biserică din lemn (1604), pe care o socotim o jumătate a arhitecturii noastre maramureșene.

Ajunătia de jos, cum au fost, așa și au rămas ambiciozi și dorinței de a înnața, trimîndu-și copilații la școală, ce este un locas frumos și îngrădit cum îi stă mai bine unei zile de cultură generală. Copiii dotați cu avioane muzicale înnață la școală de arte, situată în centrul comunei.

Măndria locuitorilor noastre este și spitalul ce conține: ambulatorie, secție terapeutică și de maternitate, cabinet dental și farmacie.

Trăind într-o zonă pitorească și bucuroasă de un teritoriu ecologic mai bun, disponem și de un sanatoriu cu dinamica „Miraval”, unde se odihnesc, în cele mai multe cazuri, copiii veniți din zona Cerneobiil.

Din pacate nu disponem de pecca mult pământ arabil, de aceea majoritatea populației lucrașă ca muncitori sezonieri, plecând pe pământuri străine fie la construcții, fie la munci agricole. Dar unde n-am pleca noi, apoi săi, ne întoarcem la casele noastre, aici la Apa de Jos, unde-i unus

(3) mai senin și prăiesc - mai gustoase, unde vorbim românește și horism morogenete, unde acă trăit strămoșii noștri și vor trăi urmăzii nostri. Acea să fie, să de-a Domnul!

Trăim pe acest pământ de o vreme,
Aici străbunii noștri s-îngropăți
Yi noi vorbim cu toți o lîmbă vie,
Yuntem români la poale de Carpați.

Dimitrie Boțca, elevul
clasei a 11 din Apa de Jos

Нижня Апша, найбільше румунське село на Закарпатті- Україна

Одне з найбільших румунських сіл колишнього Марамурешу, безсумнівно, є Нижня Апша, розташоване на правому березі річки Тиса, уздовж річки Апшица.

Dimitrie Gusti în localitatea Apşa de Jos cu Mihai Marina, Victor Marina, Ion Marina, Ștefan Pop-preot

Сліди румунського життя датують ще епохою палеоліту (блізько 50.000 років до нашої ери). Відомий бронзовий скарб, який датується кінцем II - ого тисячоліття та складається з 35 предметів, які сьогодні знаходяться в Ужгородському обласному музеї, був виявлений на пагорбі Мала Бешікура в 1926 році. Сліди фортеці дакської епохи були виявлені і на пагорбі Велика Бешікура, де ходить легенда, що то схований скарб. З часом пагорб був поборонений траншеями, викопаними шукачами скарбів!

У середні віки село було засвідчене під

різними назвами: Alsowapsa, Alsoabsa (1387 р., 1390 р.), Apşa mediocr. Apşa superior Apşa inferior et tercia Apsa (1407 р.), Alsoapsa, Kozepsewapsa, Absa (1492 р.), а зовсім недавно як Нижня Апша, Діброва. Протягом усього середньовіччя поселення було переважно дворянським.

Reprezentanții Consulatului general al României la Oradea, în dreapta Mihai Marina - perioada hortystă

25 листопада 1387 року - Нижня Апша згадується в документі, в акті дарування Короля Сигізмунда I Люксембург, який подарував маєтки Іза та Нижня Апша Іоану Румуну, сину Драгоміра та внука від сестри від Балк та Драг.

7 грудня 1406 року - Король Сигізмунд I Люксембурга подарував румунським дворянам Іоану, сину Влада, Ванна, сину Ванчі та Вані, сину Слава маєтки Вирхнє Водяне, Середнє Водяне та

третю частину маєтку Нижня Апша, який був ще з давнини у їх мирному володінні.

1428 р. - священик Влахта з Апші, внук Соловистра Води з Сарасиу.

1450 р. - з'являються нові дворяни в селі: Дан, Поп Коста, Тодор син Міхая Злаф.

Casă veche din Apşa de Jos

1456 р. - було проведено розмежування маєтків Середнє та Вирхнє Водяне на прохання дворян Іоан Хозив, Поп Коста та Диніли з Середнього Водяного, Бласіу, Якоб та Івга з Нижньої Апші та за наказом короля Ладіслава V-ого. Межі між цими двома селами починалися від гори Кремениця, де можна ще було побачити руїни кам'яної фортеці. Згадуються і гори Also Apsa Havassa.

1459 р. - Іоан Хозиу із Апші є суддею дворян.

1460-1461 рр. - Томша із Апші є суддею дворян.

1520 р.- згадуються дворяни із Нижньої Апші: Бласіу Борка Міхай з Єуд (Ioodi), Теодор Няк, Георге Хазін та його син Георгій, Міхай з Нижньої Апші та його син Іоан, Тома та Іоан Шандор.

1526 р.- священик Домінікус Поп із Нижньої Апші.

1542 р. - зазначається про дворян з однією земельною ділянкою: Іоан Тивадар, Ніколае Поп, вдова Матея Власин, Думітру Позтолан, Грігоре Хоззв, Гаврило з Єуд, Дьорді (Ioody), Іоан з Ілхолкс, Андрій Косма.

1543 р. - згадується про священика Миколу, який був дворянином з маєтком.

1554 р. - село зазнало чуми, яка знищила багато сімей кріпаків.

1634-1637 рр. записано священика Іоана.

Panoramă a localității - vedere de pe Dealul Cremnița

1664 р. - згадується в селі про 77 дворян: Котирла, Буга, Борка, Хосзу, Бенце, Алб, Борза, Поп, Бузулаш, Іванец, Філіп, Феде, Ковач, Бірток, Турда, Віда, Кондра, Мігалі, Лазир, Муша, Грінце, Мігалка, Чініц, Буга, Поп Петраш, священик, Поп Георге, священик, Деліцка Петраш, дяк. Зазначено про 3 млини та 9 кріпаків: Боднар, Луціли, Думніч, Лукач, Гасіч, Котец, Рубаз.

Biserica de lemn din Apșa de Jos

На початку вісімнадцятого століття згадується на Слов'янській Мінєї рукопис Нижньої Апші про архієпископа Дософтея та Сірафіма православного єпископа Марамороського

17 квітня 1698 року. Згадується, серед учасників верховного синоду єпископа Йосипа Стойки та священика Стефана з Нижньої Апші.

В кінці XVII-ого століття згадується про 4 священиків у селі, про дворян: священика

Штефана, священика Питраша, священика Кирила.

1715 р. - В Нижній Апші згадується про священика Іліє

1720 р. - В Нижній Апші зареєстровані 21 дворян та 9 кріпаків.

1740- У Марамуреші знову лютувала чума, в Нижній Апші чуму приніс один місцевий, який жив деякий період в Сату-Маре. Багато людей загинули, а дуже багато утекли.

1750 р. - згадується про перевезення солі плотами та човнами по Тисі та участь мешканців с. Нижньої Апші у цьому процесі.

Muzeul privat al românilor din Transcarpatia

1751 р. - записані священики Габріел Сімон, Міхайл Кантор, Іоан Роман та 4 дяки: Петро Іооді, Іліє Лазир, Георге Маріна, Лазир Янош. Існувало 267 жителів придатних для сповідання та 63

новоприбулі.

Церква була з дерев'яних дощок, гарна, і в хорошому стані, помальована, благословенна православним єпископом Марамороським Йосипом Стойка (1690-1711 рр.).

Panoramă a localității de pe Dealul Bisericii

23 серпня 1762 року у парафії Нижньої Апші служив священик Стефан Каразкевич, „охарактеризований як п'яница, сварливий та танцівник”.

1765 р. - згадується про священика Василя Чонка.

1766-1769 рр. - згадується про священика Василя Шелевера.

1767 р. - Австрійський генерал Каррачіолі зазначив існування в Нижній Апші 200 будинків, 726 жителів, з яких 225 чоловіків, 230 жінок, 126 хлопців та 145 дівчат. Жителі були румунами, мали

1 священика та 3 дяків, а також одного співака у крилосі. Жили також і три євреї, які орендували три корчми, де продавали вино та горілку.

1770-1774 рр. - Переписи населення згадують про існування у Нижній Апші 28 дворян персоналістів та 47 дворян “таксалістів” та “експансалістів”: Мігалико, Буга, Борка, Філіп, Влад, Віда, Попіліан, Мойш, Ердо, і т.д.

1788 р. - у селі існували 26 глави сімей кріпаків.

1792 р. - Село мало 796 душ, а священиком був Пантелеimon Волосан.

Primăria din Apşa de Jos

1797 р. - в селі існували 5 дворян, яточки зору володіння, 80 дворян з 1 земельною ділянкою, та 15 дворян без майна, 2 священики.

1799 р. - Парафія у Нижній Апші мала 1073 душ. Священиками були Пантелеimon Волосан, 44

роки, який служив вже 15 років, він був одружений та мав 7 дітей та Петро Oprish

10 липня 1799 року - На служебнику надрукованому в Сібіу у 1798 році з'являється як парафіяльний священик в Нижній Апші 36-річний Пантелеймон Волосан, який служив уже 9 років, одружений, з 2 дітьми.

Imagine din localitate - La coasă

10 липня 1799 року - У документі Мукачівської єпархії з'являються у Нижній Апші як парафіяльні священики, 44-річний Пантелеймон Волосан, який служив уже 15 років, одружений, мав 7 дітей та 36-річний Петро Oprish, який служив уже 9 років, одружений, мав 2 дітей.

В кінці вісімнадцятого початку дев'ятнадцятого століття село мало 302 будинки, 1226 греко-католиків, 10 римо-католиків, 81

євреї. Розмовою мовою була румунська.

1806 р. - Священиками у Нижній Апші були Пантелеймон Волосан у нижній парафії (786 душ) та Oprish Петро у верхній парафії (646 душ).

1814 р. - У першому Схематизм Мукачівської єпархії про село Нижня Апша зазначається, що мало дві парафії: Сусень з 733 віруючими, без священика та Жосень з 755 віруючими, де священиком служив Паул Іваско.

1816 р. - До Верхньої парафії у Нижній Апші належали 738 віруючих, я до Нижньої парафії 796 душ (адміністратор Паул Іваско).

1833 р. - до Нижньої парафії, заснованої в 1776 році належали 880 віруючих а до Верхньої парафії 941 душа (священик Грігоре Мігалі).

1839 р. - До Верхньої Парафії належали 989 віруючих (священик Грігоре Мігалі). До Нижньої Парафії належали 909 душ (не мала священика).

1850 р. - До Нижньої Парафії належали 876 віруючих - священиком був Василь Папп. До Верхньої Парафії належали 1133 віруючі - священиком був Грігоре Мігалі.

1854-1860 рр. священиком у селі був Михайло Павел.

1851р. - Село описано в "Географічному словнику Угорщини" Феньеша Елекая як румунсько-русинське село (він перепутав його з с. Верхнє Водяне), розташоване на відстані однієї години до Сігету, з двома парафіями та 1654 греко-католиками, 11 романо-католиками, 57 євреями.

1864 р. - У запитальніку, надісланому

академікові Песті Фрідеш керівництвом села згадується про головні географічні назви на межі, а також їх значення: Боцкоу, (сіножат та корчовані вікові ліси) походить від струмка Боцкиу, який впадає в р. Апшиця; Валя-Сладі (сіножат та сільськогосподарське угіддя) походить від одноіменного струмка який вливається у Боцкоу; Великий та Малий Боуцу (сіножат та земельна ділянка, яка обробляється мотикою) на відстані двох годин від середини великого лісу. Існують також і хати побудовані бідними людьми 15 років тому.

Rădăcina ultimului stejar secular din localitate

Тоже тут знаходиться Пагорб між долинами, велика гора з віковими лісами; Великий та Малий Кекішу (сіножат та орні землі), назва походить від струмка Кекіш, який розділяє поле; Валя Малулуй

(сіножат та земельна ділянка, яка обробляється мотикою), назва походить від білоготаблакитного кольору землі; Ритуръ (сіножат та орні землі) , болотиста місцевість; Думбрава (сіножат, орні землі та пасовища) Звідси бере початок Валя Кимпушоарелор, яка в 1390 році називалася Валя Гиштелор (Долина гусей) (Ludpatak) ; Бешікура, високий пагорб, який в 1390 році називався пагорбом Ходя; Магура , висока гора, яка в 1390 році називалася Пагорб Немеш; Сечел, сіножат та орна земля; Дялул-Урсулуй (Ведмежий Пагорб), високий гірський ланцюг, покритий віковими лісами, в яких живуть ведмеді та кабани; Чірва та Магура, гори покриті незайманим лісом; Тічера , дубовий ліс; Гора Апецка , пасовище для худоби та овець в літній період. Звідси бере початок річка Апшиця.

1867 р. - 2 дерев'яні церкви (Святого Миколая та Василя) та 2 парафії: Вирхня (Сусень) з 1128 жителів - парафіяльний священик Джордже Хубан, нижня парафія з 1337 віруючими - парафіяльний священик Міхай Маріна (Жосень).

1854 -1860 рр. - священиком у селі був Михайло Павел.

1877р. - священиками у Нижній Апші були Міхай Маріна (Жосень) та Джордже Хубан (Сусень).

1898 р. - До нижньої парафії, де існувала дерев'яна церква ще із 1776 року, належали 1635 греко-католиків, 2 кальвіністи та 410 євреїв, парафіяльним адміністратором був Василь Івшко.

Верхня Парафія (Сусень) мала дерев'яну церкву побудовану в 1561 році з 1806 греко-католиками, 6 кальвіністами та 200 єреями, а священиком був Еміл Хубан.

1913 р. - Під час канонічної візитації в 1913 році Єпископ Василь Хоссу знайшов у Пижній Апші 6000 душ та близько 1200 хат з яких 300 були розташовані на пагорбах: „там люди дуже красиві а дівчатка справжні красуні. Вони носять укорінений одяг... Парубки носять, як і в Середньому Водяному, капелюхи для волосся, з краями десь на долоню. Носять червоні безрукавки”.

Єпископ знайшов у парафіях наступні книги: Верхня Парафія: Анфологіон, Римнік, 1737р.; Апостол, Блаж, 1802 р.: Збірник катавасій, Блаж, 1776 р., Євангеліє, Бланж, 1817 р.; Літургія, Сібіу, 1805 р, Страстник, Блаж, 1817 р., Тріодь, Блаж, 1800 р.;

Нижня Апша: Апостол, Блаж, 1802 р, Євангеліє, Бланж, 1776 р., Румунська Мінея рукопис, Слов'янська Мінея рукопис; Мінологіон, Блаж, 1792 р.; Пентикостаріон, Блаж, 1768 р.

Площа селища складала 35710 акрів, з яких тільки 9000 акрів належали румунам, а 1000 єреям. Основними заняттями були сільське господарство та особливо тваринництво. В селі було 2000 голів великої рогатої худоби та 1500 конів!

„ Народ добрий, дбайливий, а що найважливіше, не п'ючий”.

1914 р. - в селі існували 2 церкви (Святого Василя, побудована в 1776 р. та Святого Миколая побудована в 1561 р.). До Нижньої Парафії належали 1840 греко-католицьких душ, 6 романо-католицьких, 1 реформат та 415 єреїв. Священиком був Василь Івшко. До Верхньої Парафії належали 2452 греко-католиків та 312 єреїв, а священиком був Штефан Папп.

Panoramă a localității de pe Dealul Bisericii

1 грудня 1918 р. - у Великих національних зборах в Алба-Юлія взяв участь, як делегат від Нижньої Апші, Іліє Філіп.

17 серпня 1920 р. - священик Штефан Папп, від Верхньої Парафії села просить у єпископа Хоссу вакантну парафію в Сат Шугатаг та Гирнічешть, тому що його парафія знаходилася у Чехословаччині та вже два місяці була „під іноземним пануванням”.

1929 р. - село мало 5947 жителів з яких 2976

чоловіків та 3071 жінок (1300 євреїв) Існували три школи: румунська, чеська та русинська. Головою сільради в селі був Іліє Філіп.

1930 р. - В Схематизмі Герле з'являється Протоієрейство Апша з Чехословаччини, яке належало до єпархій з Румунії з 6 парафіями. Нижня Апша мала 2 парафії: Сусень з 1363 віруючими та священиком Штефаном Поп, який був і протоієреєм округу та Жосень з 3746 віруючими, священик Ніколае Поп.

21 вересня 1932 р. Чехословацькі жандарми стріляли в мирне населення (вбили чоловіка), яке протестувало проти зловживань місцевих органів влади. 88 осіб було притягнуто до відповідальності і засуджено на всього 23 років та 5 місяців позбавлення волі та накладено штраф 13050 крон.

1933 р. - голову сільради Іліє Філіпа підло вбили недалеко від Тячева.

1938 р. - Нижня Апша мала 7000 душ з яких 6000 румунів, а решта євреїв та русинів. Існувало 2000 хат.

березня 1939 р. - Угорщина захопила Закарпаття, в тому числі село Нижню Апшу.

1941-1944 рр. - 87 румунів з Апші. Вони були мобілізовані до угорської армії і відправлені на російський фронт. 140 румунів з села були ув'язнені в таборах і в'язницях.

23 травня 1944 р. - Почалася депортaciя понад 1000 євреїв, які жили у с. Нижня Апша.

19 жовтня 1944 р.-Радянська Армія увійшла

в с. Нижня Апша. 12 румунів були зараховані в радянську армію.

23 жовтня 1944 р. - був „обраний” в селі народний Комітат на чолі з М.В. Філіп.

Pe uliță

29 червня 1945 р. - Закарпаття було приєднано до Радянського Союзу.

25 червня 1946 р. - Назву Нижня Апша змінили на Діброву.

липня 1947 р.-З'являється першетовариство в Нижній Апші

серпня 1947 р. - Румуни з Нижньої Апші повстали проти колгоспу, який щойно заснували.

1949 р. - Була завершена колективізація, та сформувалися два колгоспи.

21 чоловік були заарештовані та засуджені до 427 років позбавлення волі.

Були сформовані зброєні загони населення, які боролися в горах проти радянської системи, найвідомішим з них був загін Тологи, бідного жителя з Нижньої Апші, якого зрадили та вбили.

1953 р. - Відкрили першу середню школу з румунською мовою викладання.

1981 р. - В Нижній Апші було 4985 людей працездатного віку. Більше 1860 були змушені піти в інші місця на сезонні роботи і, таким чином, заробляти собі на життя. Вінниця, Ростов, Краснодар, Москва, Сибір стали дуже поширеними назвами в мові жителів Нижньої Апші.

Суми, зароблені в поті, люди вкладали у поліпшення житлових умов, по перше у величні будинки.

22 жовтня 1989 р. - в Будинку культури в Нижній Апші було засноване Соціально-

культурне товариство румун Закарпаття ім. Дж. Кожбука", на чолі з Іоном Міналка.

24 січня 1990 р. - зробили кроки для будівництва нової православної церкви.

Valea Malului

1993 р. - Було прийнято рішення повернути румунську назву села.

2001 р. - Нижня Апша мала 8539 жителів та 2300 домогосподарств.

6 квітня 2001 р.-Зареєстровано Закарпатську обласну спілку „Дачія” на чолі з Іоном М. Ботош який видає газету „Апша”

Сьогодні Нижня Апша є живим селом, де румуни становлять більшість населення (98%), та являються основним фактором прогресу і розвитку.

В селі існує середня школа (у 40% класів

викладається румунською мовою а 60% класів українською та російською мовами), три початкові школи, лікарня з 35 ліжками та 12 лікарів, лікарня фізіотерапії з 60 ліжками та 6 лікарями, санаторій „Мінерал” з 110 ліжками, 4 аптеки, та приватна клініка. Існує також і приватний музей „Музей історії та етнографії румун Закарпаття”, де зберігаються та проявляються предмети, пов’язані з румунською історією області, 3 регіональні культурні спілки з региональним статусом, а дві з районним статусом. Є три основні конфесії: православна з 2 церквами, греко-католицька з 1 церквою, 8 Домів молитви Свідків Єгови та баптистська церква.

І сьогодні, місцеві люди працюють по всій Європі від Сибіру до Лондону. Особливою характеристикою динамічного економічного життя на території селища є те, що там розгортають свою діяльність більше 20 фірм та 210 підприємців, близько 40 приватних магазинах, 10 приватних компаній і т.д.

За зароблені гроші люди будують свої величні будинки, яких представляють гордість місцевого співтовариства, але і соціальне становище власників. Тепер селище має 9580 жителів, переважна більшість румуни (98%).

Biserica de lemn din Apşa de Jos - Joseni, construită în 1771

Imagine panoramică din Apşa de Jos

Apşa de Jos, the largest Romanian village from Transcarpathia - Ukraine.

One of the largest Romanian villages of historical Maramureş is undoubtedly Apşa de Jos, located on the right side of Tisa river along Apşa river.

Traces of Romanian life dates back to the Paleolithic era (about 50,000 years B.C). The famous one is the bronze treasure dating back to the end of the second millennium, consisting of 35 objects exhibited today at the Regional Museum of Ujgorod, discovered on Beşicura Mică hill in 1926. Traces of a Dacian fortresses were also discovered on Beşicura Mare hill, where legend says that a treasure might be hidden. Over time the hill was crisscrossed with ditches by the treasure hunters!

In the Middle Ages the village was documented under different names: Alsowapsa, Alsoabsa (1387, 1390), Apşa mediocris, Apşa superior, Apşa inferior, et tercia Apsa (1407), Alsoapsa, Kozepsewapsa, Absa (1492), and more recently under the name de Nižni Apşa, Dibrova. The village was during the Middle Age mostly noble.

November 25, 1387 - Apşa de Jos is documented in an act of donation of King Sigismund

of Luxemburg, who gives the estates Iza and Apşa de Jos to Ioan Românu, son of Dragomir and sister's nephew of Balc and Drag.

December 7, 1406 - the King Sigismund of Luxemburg donated to the Romanian nobles Ioan, son of Vlad, Vanna, son of Vancia and Vania, son of Slav the lands: Apşa de Sus (Verhnie Vodyane), Apşa de Mijloc and the thirth part of the Apşa de Jos estate that belonged, since old times, in their peaceful possession.

1428 – priest Vlahta of Apşa, grandson of Solovăstru King of Sarasău. 1450 - there are new nobles in the village: Dan, Costa Pop, Todor son of Mihai Zlaph.

Vedere panoramică din localitate

*Terris Dacorū et Marina minis Yaxij, oromatus ab Episcopio
Dacorū. Iacovus Lazarus Comys minis Ilorū, patru-
lor ab Episcopio Dacorū nominatus. Vantes laeconas
coras nūni, sed qui, ex supra menzib[us] Dacorū bīgo-
mij, et Diaconi, posuit, is officiū Cantoru et Appellinu-
exinde sicut in ita. Astinus et liber.*

*Ecclesia lignea secundu[m] sive cum tunc profunda m[od]o
ligno Imaginitib[us] admodum r[es]plendit, tunc ab Episcopio
Bogorū Antimachus quodcumq[ue] in Hora Domini. Catechismu[m]
explicatius Apore, Vela, et pola locrica. Exponit
et perficit. Et talis summa Mappa h[ab]et p[ar]te b[ea]tae
Mariae Eccepsit[us] f[ac]t[us] m[od]estus. Considerat[us] est lignea.
Capela sp[eci]a novae ex lana d[omi]ni ex Herbari ambo[rum].
Liber Chancor[um] omnium. Claustru[m] lignea. Porta C[on]tra
Nicolaos Episcopu[m]. Proceritas multa[rum] Convenerunt palante
multorum. Campana una ab Episcopio Eccepsit[us] levigata.*

*Possessio Tarasch[os]:
Parochi Episcopii: Homo pretre[bus] Petrus[us] Iacobus[us] Mihai[us]
Iacobinius[us] inasus i[st]i: Possedens Episcopiu[m] Imaginitib[us] et v[er]o
ligno apparetur m[od]estus. Episcopu[m] Blasius[us] Nyak[us] Gheorghe[us]
Dimitrius[us] Pop[us], ordinatis ab Episcopio Eccepsit[us] quodcumq[ue] in
b[ea]tae Mariae Eccepsit[us] p[ar]te ab Episcopio Dacorū. Concedunt[ur] alii
cum Rebus Aborum, m[od]estus et v[er]o apparetur. Iacobus[us] B[ea]tae Mariae Eccepsit[us]
agronomus ad eum electus. Tunc de Episcopio cubillatu[m] aperte
Carabinus m[od]estus. Iacobus[us] B[ea]tae Mariae Eccepsit[us] etiam brevitate
libertatis se curat. Dimitrius[us] Cretan[us] aperte. Deinde P[ar]te
Iacobu[m] B[ea]tae Mariae Eccepsit[us] etiam lib[er]tatis. Tunc Zalap[us]
Gheorghe[us] Imaginitib[us] D[omi]ni Eccepsit[us] Olosov[us] in Episcopio
Voni. Iacobus[us] Gheorghe[us] Imaginitib[us] C[on]fessionis Eccepsit[us] v[er]o
et p[ar]te suo Date[us] Petru[us] Iacobinius[us] Confessionis Eccepsit[us]
100. monachorum confite. Eccepsit[us] 34. p[ar]tibus m[od]estis. Simeon[us]
Parochiuniu[m] isti Fabius contra Dacorū. Iacobus[us] Tarasch[os]
sup[er]b[us] arboru[m] primi Yanei i[st]i Eccepsit[us] ad Dacorū. Iacobus[us]
Iacobinius[us] fabius p[ar]te Matei[us] Wlasyn[us] Eccepsit[us] Alij p[ar]te
huius Iacobinius[us] fratre[bus] matre[bus] Petru[us] Dan[us] Comis[us] Dacorū
absentia[bus] Concessione[bus] Episcopio m[od]estis. Matei[us] Wlasyn[us] Eccepsit[us]
et Eccepsit[us] in ep[iscopio] m[od]estis. Eccepsit[us] Diaconi[us] Petru[us] Dan[us]
negligit[us] eccepsit[us] Diaconi[us] Petru[us] Dan[us] Eccepsit[us] quodcumq[ue]
Nistru[us] omnis[us] Hora[us] Fendiu[m] Eccepsit[us] Diaconi[us] Petru[us] Dan[us]
eccepsit[us] ad eoz ne sibi pro[te]ge. Astinus[us] i[st]i liber, pulchritudo[us].*
*Ecclesia lignea cum Eccepsit[us] uero i[st]i Januariu[m] 1751
Imaginitib[us] talis infinita. Antimachus[us] Eccepsit[us] liber.*

1456 – it was decided the situation of the estates of Apşa de Mijloc and de Jos at the request of the nobles Ioan Hozyw, son of Pop Costa and Dănilă from Apşa de Mijloc, son of Blasiu, Jacob and Iwga from Apşa de Jos and at the command of King Ladislau V. The borders between the two villages began at Cremeriţa mount, where the ruins of a stone fortress could still be seen. There are also mentioned the mountains Also Apsa Havassa.

1459 - Ioan Hozyu of Apşa is the judge of the nobles.

1460-1461 - Toma of Apşa. is the judge of the nobles.

1520 – there are mentioned the nobles of Apşa de Jos: Blasiu Borka Mihai of leud (loody), Teodor Nyak, Gheorghe Hazin and his son Gheorghe, Mihai of Apşa de Jos and his son Ioan, Toma and Ioan Sandor.

1526 - the priest Dominicus Pop of Apşa de Jos.

1542 – there were registered one land nobles: Ioan Thywadar, Nicolae Pop, widow of Matei Wlasyn, Dumitru Poztolan, Grigore Hozzw, Havrila of leud, Gyody (loody), Ioan of Ilholcz, Andrei Cosma.

1543 – it was mentioned the priest Mikola, estate noble.

1554 - the village was hit by the plague that

killed several families of serfs.

1634-1637- priest loan was registered.

1664 – a number of 77 nobles were mentioned in the village: Cotârlă, Buga, Borca, Hoszu, Bențe, Alb, Borza, Pop, Buzulaș, Ivaneț, Filip, Fede, Kovaci, Birtoc, Turda, Vida, Condra, Mihali, Lazăr, Muşa, Hrințe, Mihalca, Ciniț, Buga, Pop Petraș, priest, Pop Gheorghe, priest Delițca Petraș, deacon. There were recorded 3 mills and 9 serfs: Bodnar, Luțilă, Dumnici, Lucaci, Hasici, Cotet, Rubasz.

Pietre vechi de mormânt

At the beginning of the eighteenth century the Archbishop Dosoftei and Sirafim, Bishop of Maramures were registered on a Mine Slavonic manuscript of Apșa de Jos.

April 17, 1698 - the priest Ștefan din Apșa de

Jos was registered among the participants of the high council of Iosif Stoica bishop.

At the end of the seventeenth century there were mentioned four priests in the village, the nobles: priest Ștefan, priest Pătraș, Priest Chirilă

1715 – priest Ilie is recorded in Apșa de Jos.

1720 – there were registered 21 nobles and 9 serfs in Apșa de Jos.

1740 – in Maramureș the plague raged again. The plague was brought in Apșa de Jos by a local resident who used to live for a while in Satu Mare. More people died and a large number of people ran away.

1750 – it was recorded the salt transportation by boats and rafts and the involving of Apșa de Jos residents in this activity.

1751- the priests Gabriel Simon, Mihail Kantor, John Roman were documented, along with 4 deacons: Peter loody, Ilie Lazar, Marina Gheorghe, Lazar Ianoș. There were 267 inhabitants ready for confession and 63 newcomers.

The church was made of wooden planks, beautiful and in good condition, painted and blessed by the Orthodox Bishop of Maramures Iosif Stoica (1690-1711).

August 23, 1762 – the parish priest of Apșa de Jos was Ștefan Karaszkevics who was characterized

as „drunk, quarrelsome and dancer”.

1765 - it was registered the priest Vasile Cionca.

1766-1769 - it was registered the priest Vasile Şelever.

1767 – the Austrian General Caracioli recorded at Apșa de Jos the existence of 200 houses, 726 inhabitants, 225 men, 230 women, 126 boys and 145 girls. The inhabitants were Romanians, they had one priest, three deacons and one choir singer. There were also three Jews who rented three pubs where they sold wine and țuică (Romanian alcohol).

1770-1774 – the land records recorded the existence in Apșa de Jos 28 personalist nobles and 47 expensalist nobles: Mihalyko, Buga, Borka, Philip, Vlad, Vida, Popilian, Mois, Erdő, etc.

1788 în localitate existau 26 de capi de familie iobagi.

1788 there were 26 family heads serfs in the village

1792 – there were 796 inhabitants in the village and the priest was Pantelimon Volosan. 1797 - there were five local nobles as land owners in the village, 80 nobles with one land, 15 noble with no land, two priests.

1799 - the parish of Apșa de Jos had 1073 inhabitants. The priests were Pantelimon Volosan,

44 years old, priest for 15 years, he was married with 7 children and Petru Opris.

July 10, 1799 On a liturgical book printed in Sibiu in 1798 was documented as a parish priest in

Piatra de mormânt a lui Hatfaludy Sandor, Comite al comitatului Maramureş, sec. XIX.

Apşa de Jos Pantelimon Volosan, 36 years old, priest for 9 years, married with 2 children.

July 10, 1799 – In a document of Mukacevo diocese there were registered as parish priests in Apşa de Jos, were Pantelimon Volosan, 44 years old, priest for 15 years, he was married with 7 children and Petru Opriş, 36 years old, priest for 9 years, he was married with 2 children.

Late eighteenth early nineteenth century the village had 302 houses, 1,226 Greek Catholics, 10 Roman Catholics, 81 Jews. The spoken language was Romanian.

1806 – priests in Apşa de Jos were Pantelimon Volosan, down parish (786 people) and Opriş Petru, upper parish (people).

1814 – In the first document of Mukacevo Diocese, the village of Apşa de Jos is registered with two parishes: Suseni with 733 believers, with no priest, and Joseni with 755 believers, priest Paul Ivasko.

1816 - the upper parish of Apşa de Jos had 738 believers, and the down parish had 796 believers (administrator Paul Ivasko).

1833 - the down parish established in 1776 had 880 believers, and the upper parish had 941 believers (priest Grigore Mihalyi).

1839 - the upper parish had 989 believers

(priest Grigore Mihalyi). The down parish had 909 believers (no priest).

1850 - the down parish had 876 believers-priest Vasile Papp. The upper parish had 1133 believers priest Grigore Mihalyi.

1854-1860 the priest in the village was Mihail Pavel.

Mormântul lui Mihalca Vasile - Vicecomite al comitatului Maramureş, sec. XIX.

1851 – the village is described in the "Geographical dictionary of Hungary" of Fényes Elek as a Romanian – Rusyn village (confusion with Apșa de Sus), located an hour away from Sighet, with two parishes and in 1654 Greek Catholics, 11 Roman Catholics, 57 Jews.

1864 - In a questionnaire sent to the academician Pesty Frigyes by the leadership of the village there are documented the main toponymics of the area and their meanings: Boțcou (grassland and deforested land of ancient forests) comes from Boțcău stream that flows into Apșita; Sladi Valley (grassland and agricultural land) comes from the stream that was the same name that flows into Boțcou; Bouțul Mare și Mic (grassland and cultivated land with hoe) two hours away from the village in the middle of a large forest. There are also houses built by poor people 15 years ago. Here is also Dealu între văi, a high mountain with ancient forests; Chechiș Mare și Mic (grassland and arable land), the name comes from Chechiș stream that splits the field in two; Valea Malului (grassland and arable land with hoe), the name comes from the white and blue color of the land; Râturi (grassland and arable land), swampy type of land; Dumbrava (grassland, arable land and pasture). This is the place where Valea Câmpușoarelor springs which in 1390 was called

Valea Gâștelor (Ludpatak); Beșicura, a high hill that in 1390 was called Hodea; Măgura, a high mountain which in 1390 was called Dealul Nemeș; Secel, grassland and arable land; Dealul Ursului, a chain of tall mountains, covered with old forest where

Muzeul privat al românilor din Transcarpatia

live bears and boars; Chirva și Măgura, mountains covered with virgin forest; Ticera, oak forest; Apetăca Mount, grazing land for cattle and sheep in summer time. This is the place where the river of Apșita springs.

1867 - 2 wooden church (St. Nicholas and St. Vasile) and two parishes: upper (Suseni) with 1128 inhabitants-parish priest George Huban, down parish with 1337 believers -parish Mihai Marina (Joseni).

1854-1860 the priest in the village was Mihail Pavel.

1877 – the priests in Apșa de Jos were Mihai Marina (Joseni) and Gheorghe Huban (Suseni).

1898 – The down parish where there was a wooden church from 1776 had 1635 with Greek Catholics, 2 Calvinists and 410 Jews, the parish administrator was Vasile Ivașco. In the upper parish (Suseni) there was a wooden church dating from 1561 and there were 1806 Greek Catholics, 6 Calvinists and 200 Jews, priest Emil Huban.

1913 - During the canonical visit from 1913, the Bishop Vasile Hossu found in Apșa de Jos 6000 inhabitants and about 1200 houses of which 300 were located on the hills:, there are very beautiful people, and the girls are real beauties. The clothing is the traditional one... The boys wear, the same as in

Apșa de Mijloc, hats, length of a handbreadth. The Wear red vests ".

The Bishop found the following books to the parishes: Upper Parish: Antologhion, Râmnic, 1737; Apostol, Blaj, 1802: Catavasier, Blaj, 1776 Gospel, Blaj, 1817; Liturgy, Sibiu, 1805 Strastnic, Blaj, 1817 Triodion, Blaj, 1800;

Down Parish: Apostol, Blaj, 1802, Gospel, Blaj, 1776, Mine Romanian manuscript, Mine Slavon manuscript; Minologhion, Blaj, 1792; Pentecostarion, Blaj, 1768.

The village had an area of 35,710 acres of which only 9,000 acres belonged to the Romanians, 1000 belonged to Jewish. The main occupations were farming and especially animals farming, totally, the village had 2,000 cattle and 1,500 horses!

"The people is good, hardworking and, the most important, not a drinker"

In 1914 the village had two churches (St. Vasile built in 1776 and St. Nicholas built in 1561). The Down Parish had a number of 1840 Greek Catholics, 6 Roman Catholics, 1 Reformed and 415 Jews. The priest was Vasile Ivașco. The Upper Parish had 2452 Greek Catholics and 312 Jews. The priest was Stefan Papp.

December 1st, 1918 – Ilie Filip participated as a delegate from Apșa de Jos to the Great National

Assembly in Alba Iulia.

August 17, 1920 – the priest Stefan Papp, from the local Upper parish, requested to the bishop Hossu the vacant parish from Şugatag village and Hărnicesti, on the grounds that his parish was in Czechoslovakia and, for more than two months, he was „under foreign rule”.

1929 - the village had 5947 inhabitants, 2976 men and 3071 women (1300 Jews). There were three schools: Romanian, Czech and Rusyn. The Mayor of the village was Ilie Filip.

1930 – In the document of Gherla appears the

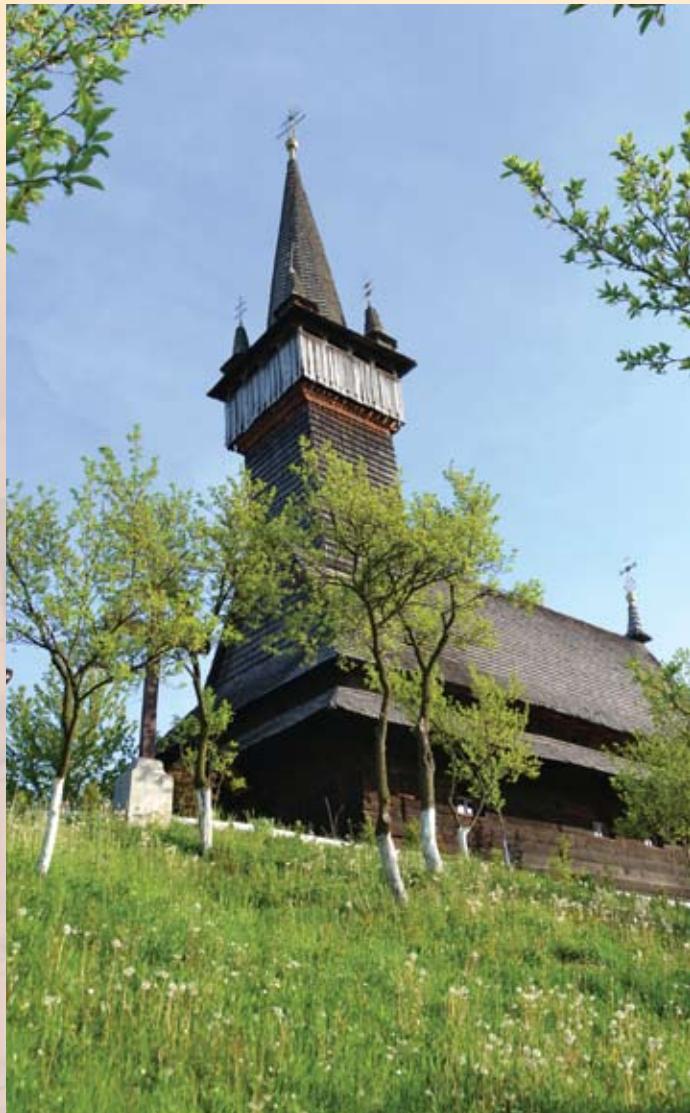
Deanery of Apşa from Czechoslovakia belonging to the diocese of Romania with the 6 parishes. Apşa de Jos had two parishes: Suseni with 1363 believers having Ştefan Pop as priest who was also the Archpriest of the district and Joseni with 3746 believers, priest Nicolae Pop.

1932, September – 21 Czechoslovak gendarmes opened the fire against the peaceful population (killing a man) who protested against the local government abuses. 88 people were prosecuted and sentenced to a total of 23 years and 5 months in prison and a fine of 13,050 crowns.

Mănaşturel - Locul unei vechi mănăstiri medievale

1933 - Mayor Philip Ilieș is cowardly murdered near Teacevo

Biserica de lemn din Apșa de Jos

1938 - Apșa de Jos had 7,000 inhabitants, 6,000 being Romanians, the rest of them were Jews and Rusyns. There were 2,000 houses.

1939 March-Hungary occupies Transcarpathia, including Apșa de Jos.

1941-1944 - 87 Romanians from Apșa were enrolled in Hungarian army and sent to the Russian front, 140 local Romanians were imprisoned in camps and prisons.

May 23, 1944 - the deportation of more than 1,000 Jews living in Apșa de Jos began.

October 19, 1944 - Soviet army entered the Apșa de Jos. 12 Romanians were enrolled in the Soviet army.

October 23, 1944, -it was "elected" in the village a Popular Committee headed by M.V. Filip.

June 29, 1945 - Transcarpathia was annexed to Soviet Union.

June 25, 1946 – the name of Apșa de Jos is changed in Dibrova.

July 1947 – it appears the first companionship at Apșa de Jos.

August 1947 – Romanians from Apșa de Jos protested against the kolkhoz that had just been established.

1949 –the collectivization was completed, forming two collective farms.

Biserica ortodoxă din Apșa de Jos

21 men were arrested and sentenced to 427 years in prison.

There were formed armed detachments of people fighting, in the mountains, against the Soviet

system, the most famous was the detachment of Tologa, a poor resident of Apșa de Jos, who was betrayed and murdered.

1953 – It was opened the first secondary school in Romanian language.

1981 – There were 4985 people capable to work. Over 1860 were forced to go elsewhere to look for seasonal work and thus earn his living. Vinița, Rostov, Krasnodar, Moscova, Siberia became very common names in the language of Apșa de Jos inhabitants.

The hard-earned money were invested by the people to improve the living conditions, first in better houses.

October 22, 1989 - in the House of Culture of Apșa de Jos was founded the Social Cultural Association of Romanians in Transcarpathia George Coșbuc, led by the poet Ion Mihalca.

January 24, 1990 - it began the construction of the new Orthodox church

1993 – it was decided the retaken of Romanian name of the village.

2001 – Apșa de Jos had 8539 inhabitants and 2300 households.

April 6, 2001 - it is registered the Transcarpathian Regional Union „Dacia” led by Ioan M. Botoș who published a newspaper, „Apșa”.

Copii în costum tradițional

Imagine din Muzeul românilor din Transcarpatia

Apşa de Jos is a living village nowadays where Romanians, most people (98%) are the main driver of progress and development.

The village has a secondary school (40% of classes are taught in Romanian and 60% of the classes are taught in Ukrainian and Russian), three primary schools, a hospital with 35 beds and 12 doctors, a physiotherapy hospital with 60 beds 6 doctors and a nursing,, Mineral "with 110 beds, four pharmacies, a private clinic. There is also a private museum, the Museum of History of Romanians in Transcarpathia, which preserves and displays objects related to Romanian history of the area, three cultural associations with regional status, and two with district status. There are three main denominations: Orthodox with 2 churches, Greek Catholic with 1 church, Jehovah's with 8 houses of prayer and a Baptist church.

Even today, the local people work all over Europe, from Siberia to London. As a feature of economic dynamic life we specify that over 20 companies and 210 businessmen operate in the area, there are also about 40 private stores, 10 private companies etc.

With money they earn, people build themselves big houses which are the pride of the local community, but also the social status of owners.

Nowadays the village has 9,580 inhabitants, with a Romanian overwhelming majority (98%).

Biserica de lemn din localitate

Cremnița

Imagine panoramică din Apșa de Jos

Cea mai veche casă din localitate

Case noi în localitate

Panoramă a localității

Imagine din Apșa de Jos

Imagine din Apşa de Jos

Imagine din Apșa de Jos

Imagine din Apşa de Jos

Valea Malului - Apșa de Jos

Bibliografie selectivă

- Magyar Országos Leveltár (M.O.L), *Documente ante Mohács*, Arhiva Bisericii reformate din Debrecen, fond familial Stoica.
- Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Maramureș, Prefectura județului Maramureș. Arhiva de Stat a Regiunii Transcarpatia, fond 151.
- Ardelean Livia, *Istoria economică și socială a Maramureșului între 1600-1700*, Editura Ethnologica, Baia Mare, 2012.
- Bârlea. Ioan, *Însemnări din bisericile Maramureșului*, București, 1909.
- Botoș M. Ion, *La Nord de Tisa în „România Mică”*, Editura Societății Culturale Pro Maramureș „Dragoș Vodă”, Cluj-Napoca 2006.
- Diplome maramureșene din secolele XVI-XVIII provenite din colecția lui Ioan Mihalyi de Apșa*, Coordonator Ioan-Aurel Pop, Editura Academiei Române, București, 2010.
- Bud Tit, *Date istorice despre protopopiatele, parohiile și mănăstirile române din Maramureș*, Gherla, 1911.
- Idem, Disertațiune despre episcopii și vicarii romani din Maramuresiu, Gherla, 1891.
- Cziple Alex., *Documente purtătoare la episcopia din Maramureș*, în Analele Academiei Române, Memoriile secțiunii istorice, Seria II, tom XXXVIII, București, 1916.
- Filipașcu Alexandru, *Istoria Maramureșului*, București, 1940.
- Idem, *Enciclopedia familiilor nobile române maramureșene de origine română*, Editura Ethnologica, Baia Mare, 2014.
- Episcopia greco-catolică de Mukacevo Documente*, volume coordonate de Viorel Ciubotă și Vasile Rus, I-III, Editura Muzeului Județean Satu Mare 2007, 2012, 2015.
- Mihalyi, Ioan, *Diplome maramureșene din secolul XIV și XV*, Maramureș-Sziget, 1900.
- Máramaros megye, Budapest-Beregszász, 1997.
- Pușcariu, Ioan cav. de , *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, ediția a II-a, Editura Societății culturale pro Maramureș „Dragoș Vodă”, Cluj-Napoca, 2003.
- Reli, S., *Biserica ortodoxă din Maramureș în vremurile trecute*, Editura Mitropoliei Bucovinei, Cernăuți, 1938.
- Sirohman, Mihailo, *Terkvi Ucraini Zakarpattia*, Lviv. 2000.
- Şematismele episcopiei de Mukacevo, 1792, 1814, 1816, 1833, 1839.
- Şematismele episcopiei de Gherla, 1867, 1878, 1898, 1914, 1930.